

VELIČINA I BIJEDA ČOVJEKA

Kvirin Vasilj

Ovaj članak posvećujem antimetafizičarima, da iz unutarnjih pogleda Isusa iz Nazareta intuiraaju daleko pametniji, istinitiji, pravedniji i ljepši Svijet od skućenog, nesređenog, nepravednog, nasilnog i, konačno, besmislenog svijeta fizičkog čovjeka, jer bi možda oni, koji se znaju tako energično založiti za ostvarenje svojih fizičkih ciljeva, znali također ljepše i dublje ljubiti od nas, kada bi imali na raspolaganju neki savršeni Svijet od fizičkoga.

Ima književnika i filozofa koji dokazuju veličinu čovjeka samim čovjekom. Ali tjeskoba su i bol isto tako stvarne u svojim tamnim ponorima kao radost i osjećaj sreće na sunčanim bregovima. S jedne strane Sunce, toplina i život, a s druge mrak, studen i smrt. Na jednoj strani ljubav, utjeha i djelotvorna pomoć, a na drugoj mržnja, zlostavljanje i ubijanje, itd.

Pojam čovjeka jednako malo u sebi uključuje oznaku veličine kao i pojam biljke, jer ima visokih i sitnih biljaka. I kao što za dobar razvitak i rast biljaka nije jedino odlučno unutarnje počelo njihova života nego i njihovi izvanjski, ekološki uvjeti, tako isto za rast i uspon čovjeka nije dovoljno unutarnje počelo njegova razuma, pod čijim vodstvom čovjek razvija svoju osobnost, nego također kvaliteta Svijeta, u kojemu njegov (čovjekov) razum razmišlja i djeluje.

Pascal tvrdi, nakon ozbiljna i ustrajna razmišljanja, da nema u Svijetu ništa što ne bi dokazivalo ili bijedu čovjeka bez Boga ili veličinu čovjeka, koji ljubi Boga i svaku ljudsku osobu zbog Boga: univerzalna i obogotvorena ljubav proteže i proširuje ljudsko biće u beskonačnost: to je jedini mogući način, da čovjek stvaralački nadvlada svoju društvenu ograničenost. Krleža misli, da je vjera u Božje biće neizravan uzrok ljudske bijede u ljudskom društvu. Pascal bi, svakako, ustvrdio protivno: da je nevjera u Božje biće izvorni uzrok svega nereda u ljudskom svijetu, pa tako i društvenih nepravda, klasne borbe i izrabljivanja jedne ljudske osobe od druge. Postoji razlika između inteligencije i pameti. I sofisti su bili inteligentni, ali nisu bili pametni. Pamet znači zrelost inteligencije, koju može postići samo osoba koja je od početka ljubila i živjela istinu. Sofisti su žrtvovali ljubav prema istini ispraznom intelektualnom esibicionizmu. Stoga držim da Krleža može biti do kraja zanimljiv jedino čulnim bićima: glazba i lirika njegovih riječi impozantne su, makar i ne bile građene po svim zakonima kontrapunkta. Ali što se zbiva s razumom? Taj se neotesanac javlja, ne da zpozna ljude i Svijet, nego da im nametne svoj unutarnji nered i prkos, da sve svoje protivnike proglasi doslovno glupima, od Calderona do Dostojevskoga, a u prvom redu, naravno, monsinjore i kanonike, i da samovoljno i ustrajno zamjenjuje prethodne uvjete pojedinih čina s njihovim posljedicama. Međutim, ako treba povući tako oštru granicu između pametnih i glupih ljudskih bića prema njihovim nazorima o Svijetu i životu, onda zacijelo i kanonici i monsinjori (ove titule nije trebalo uvoditi, a kad su

već jedanput uvedene, trebalo ih je davno dokinuti), i Calderon i Dostojevski mogu primiti Krležini izazov bez ikakva rizika za svoju umnu reputaciju. Između fanatika književnika i vojnika jedina je razlika što djeluju na različitim poljima. Ali i jedni i drugi nalaze najviši poticaj za rad u vrućim strastima svoga bića, koje ne dopuštaju razumu da bi hladno i promišljeno prosudio i odmjerio svaku ljudsku situaciju te je osmislio svojom istinom.

* * *

Mi kršćani držimo, da je svaki čovjek svoja vlastita svrha u odnosu na svakoga drugog čovjeka i svaki narod u odnosu na drugi narod. Mi smatramo, da svaka osoba ima pravo na posjedovanje dobra, koja je proizvela svojim vlastitim radom. Time bi trebalo biti isključeno svako izrabljivanje, ne samo materijalno nego i duhovno. Na žalost, često smo u povijesti griješili i još uvijek griješimo protiv ovih načela. Ali tada postupamo protiv svojih vlastitih principa. Ne činimo, dakle, društveno zlo zbog toga što ne bismo u teoriji poznavali dobra načela za društveno uređenje, nego usprkos tome.

Što više mi kršćani svoje prekršaje načela pravednosti smatramo grijehom, za koji ćemo morati odgovarati. Po našem uvjerenju nije dovoljno umrijeti, da se čovjek riješi odgovornosti za svoja djela. Stoga niti previše žalimo sudbinu krapinskog čovjeka, koji se je mogao braniti od svojih neprijatelja samo svojim nožima i kamenim sjekirama, niti zavidimo Krležinu čovjeku iz dvadeset prvog stoljeća, koji će, navodno, postati gospodar samoga sebe. Narav balansira na neki izvanredni način između patnja, kojima ne možemo izbjeći, i radosti, koje nam pruža. Što se više oslobađamo zla u jednome području ljudskog djelovanja, to mu se više izlažemo u nekoj drugoj oblasti čovjekova naprezanja. Opća je činjenica, da radnici zavide intelektualcima na oslobođenju od tegobe i teškoća ljudskoga života, jer oni smatraju, prvenstveno, fizički napor i umor ljudskim zlom, a intelektualci radnicima na mirnome, bezbrižnom i jednostavnom življenju, itd.

Dok fizički čovjek nema nikakve sućuti prema svojim protivnicima, kršćanin ima osjećaja za svakoga čovjeka. Mi više žalimo ubojice Katynskih žrtava nego same Katynske žrtve. Za nas se povijest ne završava smrću. Kršćanska nauka o drugome svijetu nije rješenje socijalnog pitanja nego pretpostavka njegova rješenja. Kršćanstvo, po svojoj namjeri, posjeduje sredstva kojima može pomoći čovjeku koji je davno živio prije nas. Ako najsavršenijoj socijalnoj nauci, koju ljudski razum može zamisliti, kršćanstvo nadodaje metafizičku nadogradnju vječne odgovornosti, očito je da društveni poredak time samo dobiva na svojoj unutarnjoj vrijednosti i čvrstoći. Mislim da je svaki radnik koji nije bio sposoban popraviti svoje društveno stanje uza sav svoj napor samo dobio na unutarnjem ljudstvu, ako u svome duhu nije očajao, nego je, duboko osjećajući u sebi svoje ljudsko dostojanstvo, doživio katarzu svojih unutarnjih misli uzdižući se idejom vječne pravednosti iznad svake ljudske grmljavine i oluje, ma kako rušilački djelovale.

* * *

Viša matematika posjeduje izvanredno fina sredstva, kojima izračunava maksimume i minimume matematičkih funkcija u okviru određenih kon-

stanta. Na tim se velikim otkrićima ljudski duh ponovno preporada, jer na poseban način doživljava svoju umnu izvrsnost. Od istoga matematičkog materijala u jednoj dimenziji mogu se dobiti maksimumi i minimumi materijala u drugoj dimenziji. Ako širina i visina prozora moraju iznositi dvadeset metara i ako njihove veličine trebaju uvijek biti dane u cijelim brojevima, površina će prozora — i, prema tome, količina svjetla koje kroz prozor prolazi — biti najveća, ako i širina i visina budu iznosile po deset metara, a najmanja, ako širina bude iznosila jedan metar, a visina devetnaest metara ili obratno. Krleža je, npr., izvršio dalekosežne derivacije nad čovjekom, ali se ne pita, što to on mijesi u mislima od svoga materijala: njemu je glavno oboriti sve ili gotovo sve dosadašnje vrijednosti i na njihovo mjesto uspostaviti suprotne. Ali, budući da nije dobro promislio niti odmjerio nužne ili slobodne odnose između svojih uvjeta i njihovih posljedica — što je posao zrele inteligencije — jer uvjete dobra uzima kao uvjete zla, jasno je da je njegov skraćeni čovjek na putu da ostvari u svijetu maksimume zla i samo minimume dobra.

Slab je inženjer koji ulaže maksimum energije u svoje nastojanje, a izvrši minimum korisnog rada i koji proizvodi maksimume suvišne materije, s kojom ne zna ništa vrijedno započeti. Krležin je čovjek najsavršeniji proizvođač tjeskobe, boli i patnje, od kojih u svom svijetu ne zna ništa vrijedno i dobro ostvariti.

Nije pametno trgati iz čovjekove svijesti pojmove i ideje, koje unose unutarnji red i sklad u njegove misli i koje su mu u povijesti priječile da svoje nezadovoljstvo i prazninu ne očituje u uništavanju čovjeka. Ako je svojstvo moralnih načela da, poput duhovnih konstanta, upravljaju sa stvarnim promjenama ljudskog bića izazivajući u nama pomisao na besmrtnost ljudskog duha, onda je isto tako neizbježiva potreba fizičkog čovjeka da niječe sponzaju općih moralnih načela i da njihovo značenje podlaže perspektivama pogodnog ili nepogodnog časa. Fizički čovjek ne priznaje transcendentnu vrijednost čudorednih načela. On će unesrećiti i uništiti milijune ljudskih života da se održi na vlasti. Glavno je pravilo njegova djelovanja: čini uvijek tako da tebi bude bezuvjetno dobro: jedino si ti svoja vlastita svrha u odnosu na sve druge ljude. Ali, predan samom sebi i svojim hirovima, brzo stigne do dna svojih mogućnosti, gdje ga čekaju tjeskobe, razočaranje i očaj.

Ako fizičke bolesti teže da odijele čovjeka od svijeta i zatvore u njegovu unutarnjost, duhovne bolesti teže da ga gone i tjeraju izvan samog sebe. Fizički čovjek ne smije stati i razmišljati o ispravnosti svojih čina, jer u sebi nalazi samo nemir, tjeskobu i osjećaj krivnje. Odatle njegova potreba da grozničavo i neumjereno radi, jer je užasno teško, makar samo privremeno, otkupiti unutarnju prazninu, besmisao postojanja i protuslovlje misli slobodom djela. Ali svaki se bitak protivi svome uništenju, makar pritome primijenili ne znam koliko energije i rada. Pogotovo to vrijedi za bitak ljudskog duha: što čovjek ulaže više truda, da ga zastre koprenom materije i potisne što dublje u nemišljenje i podsvijest, to će u časovima odmora i pukotinama rada provaliti u svijest s još većom elementarnom snagom nezadovoljstva i tjeskobe.

Eshatološke su perspektive fizičkog čovjeka, a on polaže, ako ćemo vjerovati u iskrenost njegovih riječi, velike nade u budućnost: s nestankom posljednjeg razuma iz Svemira ostat će pusti besmisao, tama i mrak, u kojima će svi ljudski napori i nastojanja završiti i u kojima će se ispariti posljednje ljudske suze.

Njegove su unutarne perspektive tragedija Goetheova Fausta, koji je ulagao mnogo truda i znoja da uzore svoje njive, ali žetva nije nikada odgovarala veličini uložеног napora i rada. Iskustvo je djela zaostajalo za spoznajom i intezivnošću težnja. Faust nije bio dokon čovjek: proučio je sve znanosti svoga vremena temeljito i s velikim žarom nadajući se i očekujući, da će u njima naći samoispunjenje i osjećaj neugasive sreće, za kojom ljudska osoba čezne svim svojim bićem. Ali veličini njegove anticipirane vjere, nade i ljubavi prije iskustva nije odgovarala veličina berbe poslije iskustva. Nezadovoljan sa znanjem, koje mu je postalo odvratno, Faust nastoji, da u »dubinama sjetilnosti zadovolji vatrene strasti«. I tako je Faust, koji je započeo kao neki svestran učenjak, završio kao neko sjetilno biće tražeći u žirima, koji su zajednička hrana i ljudima i životinjama, novo životno otkriće i osjećaj sreće.

Kada elastična kugla padne na zemlju, ona ne postigne ravnotežu svoje napetosti pa se odbija, ali ponovno pane na isto mjesto. I ljudski se duh odbija od zemlje, ali, za razliku od mehaničkog djelovanja elastične kugle, on ne padne ponovno na isto mjesto nego nešto dalje: u praznom prostoru stvari i predmeta ne može ni ljudski duh naprosto lebdjeti, nego se, u skladu s djelovanjem istoga načela, ponovno odbija i ponovno priljubljuje zemlji samo u drugome obliku i na drugome mjestu. I kao što se elastična kugla ne može više povratiti na visinu, s koje je puštena, jer se jedan dio njezine kinetičke energije pretvori u toplinu, tako se ni ljudski duh nije sam po sebi u stanju odijeliti od zemlje: duh postane nemoćan, da se oslobodi od predmeta, koji mu uz kapljice slasti donose stalna razočaranja i tjeskobe.

U svojoj težnji sa srećom Faust je imao samo jedno trajno iskustvo: da ne može nikako postići niti osigurati stalnu sreću, jer nije moguće u samoj sjetilnosti, ma kako bila nabrekla i sočna, osjetiti stvarnost univerzalne ljubavi, po kojoj čovjek proširuje svoje biće u beskonačnost.

Sretniji je čovjek, koji se zbog svojih viših ideala posve odriče nekih sjetilnih užitaka nego čovjek, koji im se posve predaje i povjerava. Ljudski duh uživa radosti časa bez bojazni i tjeskobe samo onda, ako u njima gleda projekcije same Vječnosti. U nama postoje i djeluju dvije duše s različitim težnjama i posebnim potrebama. Teško »životinji« u čovjeku, ako ljudski duh bude u njoj tražio zadovoljavanje svojih težnja za Bogom. Teško ljudskom duhu u čovjeku, ako u njemu zavlada i prevlada »životinja«. Budući da čovjek gubi načelno manje od svoje savršenosti, ako se odriče zadovoljavanja svojih nižih težnja u interesu viših, nego ako se odriče ispujnavanja viših naslada u interesu nižih, a potpuni sklad u zadovoljavanju viših i nižih težnja jedva da je ikome uspjelo

posve postići, jasno je da asketa postiže više sreće odričući se nekoga nižega dobra za volju viših dobara od fizičkog čovjeka, koji teži da u stvarno nižim dobrima uživa viša dobra.

Kršćanin se treba zalagati cijelim svojim bićem za društvenu pravednost. Ali on se neće boriti za ostvarivanje socijalne pravde nasilnim sredstvima zlostavljajući i ubijajući izrabljivače ljudske zajednice, nego će radije dopustiti da on bude zlostavljan, mučen i ubijan od svojih tlačitelja. To je jedini mogući način da neka društvena revolucija ne završi činjenjem gorih i crnijih nepravda od društvenih nereda, protiv kojih se ja izvorno počela boriti.

Premda ne treba mnogo držati do športa, on upravo zbog toga pruža neko posebno čuvstvo nevine radosti, u kojoj nema umora ni stiske, jer se velika većina ljudi može diviti športskim prvacima i njihovoj virtuoznosti bez ikakva osjećaja zavisti. S druge strane, prava sreća i radost traže vječnost za svoje uživanje. Teško je posve usrećiti ljudsku osobu, jer se za to traži i pretpostavlja bezbroj raznovrsnih čimbenika i uvjeta. Međutim, dva se uvjeta posebno ističu: element vječnosti, koji se ostvaruje opsluživanjem moralnog zakona i elemenat čiste i netaknute radosti koja je sretna, a da nikome ne zavidi. Tko vjeruje u Boga taj nema nikakva logičnog razloga da zavidi drugima na njihovim sposobnostima, stvarnim ili iluzornim svejedno, jer je svjestan, da se prava ljudska veličina uozbiljuje u posve drugim dimenzijama ljudskog življenja, u kojima pometač ulica može postati daleko vrednija osoba od najgenijalnijeg pisca. Čovjek koji postavlja sve svoje nade u sebe i u Zemlju pa uzdiže svoj fizički život za vrhovni motiv svoga djelovanja, neopisivo je nezadovoljan, jer ne može biti najveći pjesnik, filozof, učenjak, najslavniji vojskovođa i najgenijalniji inženjer. On je stoga u jednoj osobi i orao i Prometej i ne zapaža, da bi bio jednako daleko od uživanja prave sreće, da postane u isto vrijeme i najveći pisac i najčuveniji državnik, jer je svaki čovjek pozvan, da postane beskonačno više i od najvećega pjesnika i najmudrijeg vladara, od najglasovitijeg učenjaka i najslavnijeg vojskovođe.

Kada ljudi uspostave hedonizam za vrhovni motiv i cilj svoga djelovanja, oni će radi svoga krivo shvaćenog užitka ubijati i svoju vlastitu djecu, koja bi duhovno zdravim ljudima trebala postati jedan od najčistijih izvora životne radosti.

Osnovno je pravilo kršćanske životne mudrosti ljubiti Božje biće u stvarima i stvari zbog Božjeg bića, ali dobro razlikujući stvari od Boga. No to razlikovanje Božjega bića od stvari ne ide tako daleko, da bismo što prezirali od stvari osim neuredna prijanjanja uz njih. Nadnaravni se red realnosti ne odnosi prema naravnom redu prirodnih bića kao neka odijeljena stvarnost, u kojoj bi rasli najljepši ljiljani i mirisale najugodnije ruže nasuprot mnogo nižemu bitku, koji bi bio sastavljen samo od ožiljaka i otpadaka već istrošenih stvari. Žrtva nema smisla, ako se odričemo onoga što nikako ne vrijedi. Svrha je nadnaravnog reda, da uzdigne naravni red na novu, božansku razinu postojanja. Kršćaninu nije ništa strano ni tuđe osim moralnoga zla: ni priroda, ni šport, ni zabava, ni znanost, ni umjetnost, štovise ni bolest, ni razočaranja, ni umiranje i

smrt kojima fizički čovjek ne može dati nikakva smisla u svome skraćenom prostoru.

S druge strane kršćanin se ne hvata grčevito nijednoga časa, ma kako bio jedar i sočan, sladak i blažen, jer je spreman na sebe preuzeti i разочaranje neuspjeha, teret žrtve i bol nerazumijevanja.

Za nj ne vrijedi lozinka: stani času, ti si tako lijep, nego ustrajna prijava za Vječni Život: to je promišljeno spremanje, u kojemu patnja i bol, neuspjeh i siromaštvo mogu biti isto tako odlučni za postignuće cilja kao i radost i veselje, uspjeh i obilje. Djelotvorno i nepopustljivo zalaganje protiv bolesti, oskudice i neznanja — to je sveta i upravo egzistencijalna dužnost svakog kršćanina, ali njegova borba za napredak i opće slobode ima samo onda puni i cjeloviti smisao, ako, nakon svih svojih napora i nastojanja, njegovi neuspjesi, oskudice, bolesti i umiranje također zadrže svoju otkupiteljsku vrijednost.

* * *

Čovjek se osjeća osmišljeno nepotpun i nezavršen — ustvari, kao uozbiljavanje svoga bitka i nije nikada neko potpuno i završeno biće — nemiran i nezasićen u svome stanovištu prema Svijetu i Životu, ako nije otkrio neku apsolutnu polugu na koju može sa sigurnošću osloniti svoje življenje, napore i zanose.

Prirodni čovjek spontano osjeća, kako na široko i duboko u svome svakodnevnom življenju zavisi od prirodnih sila. Stoga nastoji poštivati svoja fizička božanstva, da bi ga zaštitila od fizičke prirode. Nekada je zamišljao, da iza svake prirodne pojave neposredno djeluje neko božanstvo pa je tako bio svoju fizičku prirodu ispraznio. Moderni je fizički čovjek prevladao fizičke predrasude primitivnog čovjeka, ali ih nije načelno nadišao. Demokritovi atomi ne odvajaju se u cijelosti od prirode prirodnog čovjeka: ako je primitivni čovjek zabludom umanjivao djelotvornost prirodnih bića, Demokrit im je zabludom pripisivao više samostojnosti nego je stvarno posjeduju. Stoviše, prirodni se je čovjek osjećao sretnijim klanjajući se na iskren način svojim fizičkim božanstvima, premda je pri tome u svojim mislima osiromašio prirodu, od naobraženoga fizičkog čovjeka, koji je razgoličio stvani skinuvši s njih misterij, ali ih je ipak na koncu ostavio nestvorenim u njihovu bitku i tako ih ostavio u svojim mislima trajnijima nego što jesu; pa ako je primitivni čovjek stigao prebrzo u svome mišljenju do svojih božanstava, fizički je čovjek prebrzo poistovjetio samu prirodu sa svojim božanstvom. Stoga njegov napredak krije i nosi u sebi u isto vrijeme dubok i tragičan nazadak. Doista, njegove su teološke zablude daleko kobnije od teoloških zabluda primitivnog čovjeka.

Nije moguće u cijelosti potvrditi na temelju iskustva naše teoretske izvode o fizičkom čovjeku, jer nijedan čovjek ne živi sam za sebe. Materijalisti žive od duhovnog kapitala teista, makar toga i ne bili svjesni, kao što i idealisti žive od fizičkog svijeta, makar njegovu realnost i nijekali. Ljudska misao, koja žvače samu sebe — to je mlin koji se cijeli dan vrti, ali ne proizvodi brašna, jer nema nikoga tko bi dosipao žito.

Čovjek posjeduje ili može posjedovati tri različite vrste očiju. Kada bismo svoje znanje o Svijetu temeljili samo na onome, što zapažamo svojim stjetilnim očima, mi bismo bili uvjereni, da Sunce prestane postojati, kada uvečer zađe na zapadu. Ali umne nam oči kažu, da Sunce ne prestaje postojati, da ono i dalje sja, samo na drugoj strani Zemlje. Tako slično kada bismo zasnovali svoje znanje o Smrti na onome što sjetilno zapažamo, mi bismo bili sigurni da čovjek sa smrću prestaje posve živjeti. Ali naše nas umne oči uvjeravaju, da je čovjek ne samo fizičko biće, kojim izravno upravljaju prirodni zakoni, nego također duhovna osoba, koja nadilazi prirodne zakone i koja će nadživjeti fizičku sudbinu čovjekova fizičkog bića i nastaviti sjati i onda, kada prestanu sjati sve zvijezde i sve galaksije zvijezda, samo s onu stranu fizičkog Svemira. Počelo ljudskog razuma samo izražava u sebi različite ekvivalente svog vlastitog bitka, kada spoznaje stvarnost drugih bića (načelo jednakosti akcije i reakcije). Onaj tajni bitak u čovjeku, koji otkriva zakon o trajnom održanju mase-energije u Svemiru, ne može biti kraćega postojanja od trajanja same mase-energije u fizičkom svijetu. Mi smo u stanju stvari mijenjati fizički primjenom određene fizičke sile i pametno primjenom svoje zrele inteligencije; mi možemo neku stvar u njezinoj fizičkoj realnosti uništiti, jer se stvari sastoje od stvarno različitih dijelova u mogućnosti. Međutim, počelo ljudskog razuma, koje shvaća u jednoj nerazdijeljenoj misli i cjelinu neke stvari i njezine dijelove, ne može biti u sebi stvarno sastavljano i složeno od stvarno različitih dijelova u mogućnosti. Ono je, prema tome, fizički neuništivo. Ali ljudski razum time dopijeva u svoju slijepu ulicu: on ne zna odgovoriti na pitanje: zašto je počelo ljudskog duha neko vrijeme bilo spojeno s početom ljudskog tijela u jednu ljudsku cjelinu, od koje su imali određene prednosti i ljudski duh i ljudsko tijelo, da se onda zauvijek od njega odijeli? Ako je počelo ljudskog razuma samo po sebi fizički neuništivo i ako je od svoga vlastitog bitka određeno da postoji zauvijek, koja je onda bila funkcija i svrha njegova privremenog spoja s ljudskim tijelom u jednu ljudsku cjelinu, a što s obzirom na Vječnost, pa i na sintetičnu Vječnost, čini samo jednu infinitezimalno sitnu česticu vremena? Nadalje, ako je istina, a jest, da ljudski razum nije sposoban spoznavati pomoću zaključaka (tj. na »sistolani« način: svaka realna promjena nekoga bitka pretpostavlja djelotvorni dodir toga bitka s nekim drugim bitkom, a svakom se stvarnom spoznajom nekoga bića ljudski razum stvarno mijenja) u svome odijeljenom i rastavljenom stanju, a upravo pomoću takvih spoznaja spoznajemo opstojnost Božju i najvišu svrhu svoga postojanja, tako da se fizička Smrt može u pravome smislu promatrati i kao duhovna Smrt, onda odatle nužno slijedi, da nam Smrt može izreći nekih dalekosežnih istina o najvišem cilju ljudskog postojanja i o našoj egzistencijalnoj nemogućnosti, da je sami po sebi ostvarimo.

Mi nalazimo jedino rješenje ovih krupnih i egzistencijalnih tajna u pomisli na Uskrsnuće. Svi ljudi koji dobro, duboko i logično misle, ljudi dobre volje, naći će u Evandjelju logičnu nadopunu čovjekova prirodnog znanja. Uskrsnuće je najvažniji i najegzistencijalniji događaj, što se je ikada zbilo u fizičkom Svemiru. Nijedan se drugi događaj, nijedno se drugo otkriće ne može s njim usporediti.

Kada naše sjetilne oči obole, mi ih možemo nadomjestiti pomoću umnih očiju, jer su umne oči superiornije od sjetilnih. Kada naše umne oči teže da potamnu, možemo ih nadomjestiti pomoću naših duhovnih očiju, jer su duhovne oči superiornije od naših umnih očiju. Ali, ako naše duhovne oči obole i potamnu, mi ih nemamo čime nadomjestiti, jer nemamo superiornijih očiju od njih.

Stoga čovjek, koji zatvara samog sebe u fizičko vrijeme, kažnjava sam sebe gubitkom najvažnijih i najegzistencijalnijih istina, koje bi davale smisao njegovu postojanju i omogućivale mu da ljubi sva ljudska bića univerzalnom ljubavi. To je jedini put da bi on na neki način postao Sve, Svi Ljudi, štoviše u živoj zajednici s Bogom jedno sa samim Božjim bićem, a da pri tome ništa ne izgubi od svoje osobne individualnosti nego je neograničeno obogati i umnoži.

* * *

Ljudska je osoba bitno transcendentne naravi; ona se nikada ne zadovoljava s onim, što je već postigla i ostvarila. Stoga svaka ostvarena savršenost treba postati podloga za ostvarenje daljnje savršenosti, i tako u beskonačnost. Ako neko uozbiljeno djelo nije sposobno da postane stvarna podloga i pomoć za postizanje novih ciljeva, onda ono ne predstavlja neku pravu vrijednost nego kočnicu i zapreku za pravi uspon i rast. Zato: svako ljudski istinito djelo treba u sebi odražavati pomisao vječnosti, koja podjeljuje unutarnju jednost svim ljudskim činima i povezuje ih u neprekinutu cjelinu. Bez ovoga osjećaja transcencije nijedno umjetničko djelo ne bi u sebi nosilo trajne i univerzalne ljudske vrijednosti: prava i istinita umjetnost spaja neprolazne i univerzalne ljudske vrijednosti s doličnom i određenom sjetilnom formom u skladnu cjelinu. Osjećaj nas transcencije uzidže i hrabri, tješi i miri, potiče na rad i nadahnjuje ljubavlju prema blišnjemu, ona nam jamči, da će prave ljudske vrijednosti, ono što neka ljudska osoba u sebi postaje, a ne ono što ima, nadživjeti vrijeme, jer na bit ljudske transcencije spada to da je uvijek otvorena za daljnji rast i napredak. Ali čovjek je također i fizičko biće, podložan je fizičkoj smrti, koja teži da postavi pred veliki egzistencijalni upitnik njegovu transcenciju. Odatle tragična oznaka čovjekova postojanja, duboki unutarnji nesklad, koji drži u trajnoj napetosti čovjekove duhovne težnje za trajnim i neprolaznim vrednotama i osjećaj sumnje, da li to ima smisla. Pobjeda transcencije vodi k religiji; pobjeda pak sumnje teži prema nihilizmu, jer ako cjelina nema smisla, onda ne sadrže u sebi smisla ni dijelovi.

GRANDEUR ET MISERE DE L'HOMME

Résumé

L'auteur médite sur l'homme, sur son ouverture vers la métaphysique et l'eschatologie et sur sa fermeture dans l'univers matérialiste et dans le »temps physique«. Puisque, à son avis, l'homme est l'être transcendant par sa nature, l'auteur indique des avantages de la sagesse dans la vie et souligne des valeurs transcendentes.